

Derved stiller det sig absolut frem med Fordring paa videnskabelig Grundighed og Værdi, og derved er det givet, at det er fra dette Synspunkt, at Bedømmelsen maa udgaae, tilmed da Skrittets hele Charakter er saa fjernt fra det, man i daglig Tale kalder populairt. Men naar Arbejdet er af en saadan Art, som det ovenanførte turde have godtgjort, naar Mangel paa Kundskab og Omhu er gjennemgaaende fra Begyndelsen til Slutningen, kan der da for en videnskabelig Domstols Prøvelse være mere end een Mening om dets Værdi?

J. A. Fridericia.

Ludvig Holberg som Lærer i Historie. Af Chr. Bruun. Kjøbenhavn 1872.

Under den ovenstaaende Titel har Bibliothekaren ved det store kongelige Bibliothek, Justitsraad C. Bruun udgivet et særdeles elegant udstyret Skrift, der yder mere, end Titlen angiver, for saa vidt det ikke blot handler om Holberg som Professor i Historie, men ogsaa har villet meddele det historiske Professorats Historie fra dets første Tider lige indtil Frederik Sneedorfs Dage — hvortil man i Universitetets Lectionscataloger altid har kunnet finde den rigeste Kilde —, tillige med Bemærkninger om Lærestolen for Historie og Politik ved det fra Aaret 1623 til Aaret 1665 bestaaende Academie i Sorø og om de der fremkomne Leilighedsskrifter om Historie, og med en Udsigt over den ældre Historieunderviisning i de danske eller norske Skoler; «Leiligheden benyttes», hedder det i Fortalen, «til at give en kort Udsigt over, hvorledes Studiet af Historie (og Geographie) har udviklet sig ved Kjøbenhavns Universitet og i den lærde Skole i Danmark til henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede».

Paa Bogens sidste Side gjøres i et Tillæg Læseren opmærksom paa, at den Inddeling af Historien efter «de fire Monarchier», som ogsaa Holberg har lagt til Grund for sin

Synopsis Historiæ Universalis, allerede findes i Johann Carions Udsigt over Verdenshistorien. Dette forholder sig ganske vist saaledes, men netop derfor burde Carion og hans Krønike ikke blot, i Stedet for i Slutningen, have været nævnt i Spidsen af Afhandlingen, men der havde der, da de betegne et saa mærkeligt Led i den hele historiske Underviisning overhoved, været al Anledning til at gaae nærmere ind paa den Carion'ske Krønikes Eiendommelighed og Betydning, selv uden Hensyn til, at denne Krønike snart ogsaa i Danmark vandt umiddelbar Indflydelse. Med Hensyn til dens Oprindelse kan det her bemærkes, at man derom har den Fortælling, at da Kurfyrsten af Phalz, Philip den Oprigtige, engang havde flere Lærde, deriblandt Rudolf Agricola og Johann Dalberg, Biskoppen af Worms, i Besøg ved sit Hof, og disse i Løbet af en Samtale om Statsanliggender oftere anførte Exempler af den persiske, græske og romerske Historie, yttrede Fyrsten det Ønske, at man maatte faae et kort Omrids af de fornemste Verdensbegivenheder i de fire Verdensmonarchier; herved følte Johann Carion, der egentlig var Mathematiker, men som tillige havde beskæftiget sig med historiske Studier, sig senere tilskyndet til ogsaa at prøve sine Kræfter paa en saadan Opgave, og forfattede da det Skrift, som han kaldte Chronicon, og som, efter hans Ønske gennemseet af Philip Melancton, og af denne forbedret og fuldstændiggjort, blev læst med overordentligt Bifald i det sextende Aarhundrede¹⁾. Bogen beholdt gjerne Carions Navn, som dens, der havde givet den

¹⁾ Briefwechsel der berühmtesten Gelehrten des Zeitalters der Reformation mit Herzog Albrecht von Preussen. Aus Originalbriefen dieser Zeit von Johannes Voigt. Königsberg. 1841. S. 139—140. Carion stod i flereaarig Forbindelse med Kong Christian den Tredies Svoger, Hertug Albrecht, hvem han ogsaa har tilskrevet flere Breve om Grevefeiden i Danmark, som han selv under denne Krig, i Foraaret 1535, besøgte i Hertugens Ærinde. Af hans Breve angaaende Grevefeiden, der ikke ere benyttede af dennes nyere Historieskrivere, ere nogle forkomne, nogle endnu i Behold (Voigt. anf. St. S. 153.).

dens første Form, men det var Melanchtons Aand og Reformatorens Anseelse, der især skaffede den dens store Udbredelse. Mangfoldige latinske Udgaver afløste hverandre baade i og uden for Tydskland, og ved Siden af dem udkom ogsaa en Række af Oversættelser saa vel i Tydskland, som i fremmede Lande. Medens der saaledes i Løbet af det sextende Aarhundrede udkom et Par forskjellige franske Oversættelser, hvoraf den ene oplevede det ene Oplag efter det andet, blev Carions Krønike, som bekjendt, i det samme Aarhundrede ogsaa mere end een Gang udgivet paa Dansk — baade af Jon Tursen og af Christen Lauritsen. Og ligesom der allerede ved de berømte historiske Forelæsninger, som Melanchton holdt i Wittenberg med Carions Krønike som Grundlag, blandt Tilhørerne ogsaa var Danske, saaledes havde det fortjent at omtales, at i Kjøbenhavn bliver det i de for Communitetet i Aaret 1573 givne ældste Love allerede fastsat, at der ved Aftensbordet skal forelæses Stykker af Carions Krønike, eller Melanchtons forbedrede Bearbejdelse, eller i Stedet derfor Stykker af noget andet historisk Skrift¹⁾.

Medens der iøvrigt ikke saa let vil gives Anledning til Savn i Henseende til de ældre Optegnelser angaaende Historieunderviisningen i Danmark, findes der i Skrifter fra den nyeste Tid enkelte Oplysninger, hvorpaa Forfatterens Opmærksomhed ikke har været fæstet. Som den første Repræsentant for Historien ved Universitetet anføres saaledes Jonas Jacobsen Venusinus, hvis Udnævnelse til Professor Eloquentiæ et Historiarum falder i Aaret 1602. Men at Universitetet allerede mere end et Decennium tidligere havde haft en Lærestol i Historie, er især af H. Rørdam blevet fremhævet paa to forskjellige Steder, først nemlig i hans Doctor-

¹⁾ In prandio semper recitetur aliquid ex sacris Bibliis, in coena autem seu post gratiarum actionem legantur *Chronica Philippi* aut *alia Historia*, prout videbitur Præposito. Lovene af 1573 hos Beckmann, *Communitatis Regiæ Hauniensis Historia*. Hauniæ. 1785. p. 18.

disputats om Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark siden Reformationen, og derefter i hans ved den historiske Forening udgivne Universitets-Historie¹). Det var Aaret efter Kong Frederik den Andens Død, at en Læsemester i Historie blev ansat ved Universitetet, og Den, der dengang i Aaret 1589 havde opnaaet en saadan Ansættelse, var den senere som Historiograph bekendte Niels Krag. Ifølge nogle Breve fra en Discipel i Herlufsholms Skole, hvis Meddelelse skyldes den samme Haand, der især har fremhævet Krags første Ansættelse, maa det ogsaa antages, at man allerede tyve Aar i Forveien paa Herlufsholm havde faaet Øiet op for Historiens Betydning for de Unge. Ved de ovenmeldte Breve menes her de Breve fra Christian Gyldenstjerne, som denne i Aaret 1569 under sin Skolegang paa Herlufsholm har tilskrevet Faderen, Magnus Gyldenstjerne til Stjernholm²); Christian Gyldenstjerne beder i et af sine Breve Faderen om at ville forunde ham nogle Bøger, hvorfor der var Brug ved Skolen, og opgiver da blandt disse, ved Siden af den latinske Bibel, hvoraf der daglig læstes nogle Capitler, først paa Dansk og saa paa Latin, og ved Siden af Melanctons græske Grammatik, ogsaa «Cransium», hvorved der vistnok kun kan forståes «Chronica Regnorum Aquilonarium per Albertum Krantzium»; af denne Oversigt over Danmarks, Sverrigs og Norges Historie ved Krantz eller Crantzius, som Navnet ogsaa gjerne latiniseredes,

¹) Holger Rørdam, Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen. Kjøbenhavn. 1867. S. 9—10. Holger Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. Anden Deel (Kjøbenhavn. 1869—72.), S. 322. Oprettelsen af den første Lærestol i Historie er vel heller ikke bleven overseet af N. M. Petersen, men hos ham (Bidrag til den danske Literaturs Historie. Kjøbenhavn. 1853—1864. III, 386.) omtales Krags første Ansættelse med de Ord, at «etter sin Hjemkomst blev han 1589 udnævnt til extraordinær Professor i Historie».

²) Ny kirkehistoriske Samlinger. Udgivne af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie ved Holger Rørdam. Sjette Binds Første Hefte (Kjøbenhavn. 1872.), S. 170—173.

vare de to første Udgaver dengang allerede udkomne i Aarene 1546 og 1560.

Den første Sætning i Afhandlingen: «Gjennem hele det 16de Aarhundrede var der endnu ikke Tale om at docere Historie enten ved Universitetet eller i Skolerne» vil da ogsaa, i Medfør af det oven Anførte, trænge til Indskrænkning eller Berigtigelse.

Som Sammenligningspunkter mellem Udviklingen i Danmark og paa andre Steder anføres i Skriftet følgende: «1533 forekommer allerede en Professor Historiarum i Marburg. 1564 blev Joh. Bocer Professor Poetices et Historiarum i Rostock. 1565 forekommer en Professor i Historie i Strasburg; i Wittenberg fandtes en Professor i Historie fra 1579, i Leipzig fra 1581. I Greifswalde blev Joh. Trygophorus 1610 Professor Poeseos et Historiarum.» Den Tanke, at der ved Bedømmelsen af Historieunderviisningens Skjæbne i Danmark, hvis den ellers skal blive klar og rigtig, kræves Hensyn til Forholdene andetsteds, kan kun billiges, men Tanken kunde med Grund have været gennemført paa en noget mindre snevert begrændset Maade, end det har været Tilfældet ved de ovenfor gjengivne Notitser. Herved sigtes just ikke til, at denne Liste over de første tyske Professorater i Historie er lidet fuldstændig, eller at de færreste af de første, ei ubekjendte historiske Professorer ved de protestantiske Universiteter anføres med Navn, skjønt det i det Mindste turde ventes anført, at det var Helius Eobanus Hesus, der i Marburg, ved det af Philip den Høimodige i Aaret 1527 oprettede og med ypperlige Lærekræfter udstyrede Universitet, er bleven nævnt som den første historiske Professor i Tydskland, men det er reent glemt at gjøre endog det mindste Henblik til Historieunderviisningens Vilkaar i det svenske Naboland eller i saadanne større Lande som England og Frankrig, skjønt Adskilligt først ved saadanne Hensyn træder i det rette Lys. Det er saaledes, for at anføre eet Exempel, ret mærkeligt, hvor længe det varede, inden man endog i Frankrig bestemt gik fremad paa den Vei, som saa langt tidligere havde været fulgt i Norden. Det var først i

Aaret 1769, at et Professorat i Historie endelig bliver oprettet ved Collége de France, og selv her gjælder det endnu, som ved den første Lærestol i Historie ved Kjøbenhavns Universitet, at denne Foranstaltning fremkom mere af Hensyn til Personen, end til Sagen. En af de franske Ministre, Greven af Saint-Florentin, den senere Hertug af la Vrillière, tog sig af en Client ved Hoffet, der gjerne vilde vinde et Navn i den litterære Verden, men ei kunde opnaae det paa egne Vinger; den lærde, men enestaaende og trængende Garnier, Fortsætter af Vellys og Villarets Histoire de France, paatog sig da at yde et Arbeide, der kunde udgives under den Andens Navn, og til Belønning gav Ministeren, der kunde raade over Professoraterne, Garnier snart efter en Ansættelse ved Collége de France. Her havde der nemlig hidtil, som Michelet nærmere har fremhævet i sine Bemærkninger om det nye Professorats Oprindelse, været to Professorater alene i Hebraisk, men intet i Historie; Garnier opnaaede nu i Aaret 1769, at den ene af Lærestolene i Hebraisk skulde gives til Historien. Professoratet i Historie eller «la chaire de l'histoire et morale», som Betegnelsen fra Aaret 1777 kom til at lyde, blev efter Garnier, Clavier, Levesque, Daunou og Letronne, fra 1838 til 1850 beklædt af Michelet, der med Hensyn til den Tilsidesættelse, der saa længe, lige indtil Garniers Udnævnelse, var bleven Historien til Deel, paa sin Maade udtrykker sig saaledes: «La Judée nous cachait le monde».

Den Opfattelse af Historien, der i Aaret 1777 gav det historiske Professorat ved Collége de France sin Betegnelse, er i alt Væsenligt den samme, hvormed Holberg paa et bekjendt Sted har udtalt sig mod den aandløse Behandling, hvorved «Historien taber al sin Glands og Herlighed og gjøres til et gemeent og grovt Studium, der alene udfordrer Ihukommelse og intet Judicium»; Holberg lagde med Hensyn til Historien en Hovedvægt paa «de mange herlige Exempler, som findes derudi», aldeles som Lord Bolingbroke eller, som Schlosser kalder denne, «Skaberen af det attende Aarhundredes pragmatiske Historie» med sammentrængende Fyndighed har sagt, at «History is philosophy teaching by

examples»¹⁾. Fra dette Standpunkt skrev Holberg som Professor i Historie, da den nye Universitetsfundats af 11 Marts 1732 ogsaa havde gjort Historie til et Examensfag ved Universitetet, og Savnet af en passende Lærebog derved var bleven føleligere, sin latinske Synopsis Historiæ Universalis, der udkom i Aaret 1733 og er affattet efter den af Holberg saakaldte «erotematiske Methode» eller i Form af Spørgsmaal og Svar; i denne Henseende havde han ikke taget i Betænkning at følge den ham ellers saa lidet tiltalende Andreas Højer, hvis «Kurzgefaszte Dännemärkische Geschichte», der udkom i Flensborg i Aaret 1719, efter det ved Johann Hübners Lærebøger i Tydskland givne Exempel, var «zu mehreren Deutlichkeit in Fragen und Antworten verfasst». Ogsaa i Compendiet begynder Holberg strax med at give den Definition af Historien, at «Historia est rerum præteritarum narratio, eum in finem suscepta, ut earum memoria conservetur, quibus ad bene beateque vivendum instruamur». Til Oplysning af, hvorledes Holberg har villet have dette forstaaet, kan her fortrinsviis henvises til den Maade, hvorpaa hans Synopsis besvarer Spørgsmaal som disse: «Quænam erat causa destructionis Monarchiæ Persicæ?» «Quænam erat vera causa bellorum civilium?» «Quænam erat causa decrementi potentiae Saracenicæ?» eller som Exempel den Maade anføres, hvorpaa den fortæller Kong Ludvig den Elftes Ad-

¹⁾ Disse Ord af den aadrigge Forfatter til «Letters on the Study and Use of History» have givet en nyere britisk Historieskriver, Skotlænderen Thomas Alison, der har opfattet Historien paa den samme Maade, Anledning til at fremsætte denne Betragtning: «It is rarely indeed, that a combination of circumstances occur again precisely similar to any, which had preceded it. But amidst the infinite diversity of human affairs, and the increasing progress of the human race, there are certain general principles, which are of universal application, and the neglect or observance of which, in all ages, had been attended with the same consequences. It is in the discovery of those principles, hidden from the ordinary gaze amid the multiplication of human events, that the great use of history consists.» Alison, History of Europe from the commencement of the french Revolution to the Restoration of the Bourbons. Paris. 1841—42. X, 496.

færd mod de mægtige Vasaller, der havde sammensvoret sig mod ham i *la ligue du bien public*: «Omnibus, quæ peterent, prolixè tribuendo, distractos a se invicem singulos deinde est aggressus». For at Læseren ikke skal overse den politiske eller moralske Lære, der ligger i Fortællingen, indskydes der ogsaa gjerne et «quod vulgo fieri solet», eller «uti fieri solet», eller «uti vulgo fieri solet».

I den her anmeldte Afhandling hedder det om Holbergs lille Bog, at «det vilde blive altfor vidtløftigt at gennemgaae det hele Skrift», men som Bidrag til, at Læseren kan faae en Forestilling om, hvorledes Holberg har løst sin Opgave, meddeles et Par Steder af Bogen i dansk Oversættelse. Valget har ei hver Gang just truffet det meest karakteristiske Sted, dog om Saadant vil der mulig altid være forskjellig Mening, men hvad der neppe kan være stor Meningsforskjel om, er, at saadanne Steder, naar de ellers ere heldig valgte, heller burde gjengives med Holbergs egne Ord; Holberg tiltaler altid, ogsaa naar han som her skriver i et vel ei classisk, men flydende Latin, mere end hans Oversættere. Med Hensyn til hans hele Fremstillingsmaade overhoved turde et Par Bemærkninger være paa deres Plads, der vistnok maac paatrænge sig Enhver, der ellers er vel bevandret i Læsning af saadanne Compendier, men som der dog havde været Anledning til ikke at forbigaae, naar man netop med det lille Compendium for Øie vilde betragte «Holberg som historisk Lærer». Den ene er, at det jo nu allerede længe er blevet anerkjendt som en Hovedopgave for et saadant Compendium, men en ofte vanskelig, saa vidt mulig ikke at skildre ved Domme i Almindelighed, men af Begivenhedernes Mængde at udvælge saadanne karakteristiske Smaatræk, at i og med dem det almindelige Billede bliver givet. Johannes von Müllers Udsigt over den almindelige Historie og Michelets Précis de l'Histoire Moderne kunne nævnes som Mynstre paa denne Fremstillingsmaade, de ere traadte til Opgaven med en historisk Lærdomsfylde og med en Aand, der som oftest har vidst at udgribe det rette Træk. Men allerede i Holbergs Synopsis træffer man, hvad der havde egned sig til at frem-

hæves, en i Forhold til hans Samtid ikke umærkelig Tilnærmelse til en saadan Fremstilling, Compendiet staaer for saa vidt ikke tilbage for mangen nyere Lærebog, der, med Fornægtelse af ethvert Hensyn som det ommeldte, kun er vedbleven at udmærke sig ved en uovergaaelig Tørhed; endnu den Dag i Dag vilde nyere Compendieforfattere ikke uden Frugt kunne gjennemgaae det Holbergske Compendium, de kunde der paa mere end eet Sted blive opmærksomme paa heldig valgte Træk, der nu pleie at forbigaaes, men endnu fortjene at optages og opbevares. Den anden Bemærkning er denne. I geographiske Lærebøger kan man støtte Hukommelsen ved at minde om de Antydninger, der ligge i selve de geographiske Navne, hvad enten disse nu gjælde en vulkansk Oprindelse (Tierra del Fuego, Reykjavik) eller Bjergrækkers Høide (Himalaya, Sierra Nevada), en relativ Størrelse (Majorka, Minorka) eller en relativ Beliggenhed (Peking, Nanking), Floders Sammenløb (Coblenz, Pandjab), Havnes Ypperlighed (Bombay), Klimaets Herlighed (Buenos Ayres) eller andre geographiske Forhold. Paa en lignende Maade har Holberg med Hensyn til Historien i sit lille Skrift kjendeligen lagt Vægt paa at støtte Hukommelsen eller — for her ogsaa at benytte hans egne Ord i hans Brev om Bogen til Gram — »at sublevare memoriam» ved at minde enten om forskellige fra Fortiden nedarvede Ord eller om de Talemaader og Ordsprog, hvori et eller andet historisk Minde længe kan vedblive ligesom at gaae igjen, eller om hvorledes et saadant Minde ogsaa paa andre Maader endnu kan findes afpræget. Ligesom han, naar han fortæller, hvorledes man i Oldtiden skrev paa Voxtavler og derved brugte en Griffel (stylus), strax har tilføiet, at derfra kommer det, at vi endnu tale om en Forfatters Stil (Hinc per *stylum* formam scribendi hodie intelligimus), saaledes glemmer han ikke heller, naar han omtaler Ægyptens nye Brug af Papyrusplanten, som han med Varro først henfører til Alexander den Stores Tid, den Erindring, at fra denne Brug af Planten stammer endnu Betegnelsen for vort Papir (Hinc charta, qua hodie utimur, dicitur *Papyrus*), eller, naar han omtaler Attalernes Biblio-

thek i Pergamum og det nye Fabrikat, hvormed disse nu igjen her søgte at kappes med Ptolemæerne, den tilsvarende, at fra dette Fabrikat have vi endnu vort Udtryk for Pergamentet: «Hinc nomen *Pergamenæ* vulgo.» Som de gamle Danskes fornemste Guder nævner han Odin, Thor, Tyr og Freia, «a quibus *dies* denominati sunt», som Hovedstifteren af Tyrkernes Rige Osmann eller Othmann, «quod ad hunc usque diem sub nomine *Portæ Ottomannicæ* floret, nam *Porta* significat sedem Imperii». Efter at have fortalt om Bondekrigen under Thomas Münzer og om Bøndernes Nederlag i Slaget ved Frankenhausen glemmer han ikke hine mærkværdige Faner, hvorunder de vare dragne frem til Kampen, men fremhæver af disse dem, hvori, som han skriver, Hjul vare afbildede, for da at gjøre denne Bemærkning: «Unde hodie *seditionum hominum* Antesignani vocantur *Rädelsführer*¹⁾; ligesom han, efter at have omtalt, hvorledes Stephan Bathory som Konge i Polen, samtidig med den nye Organisation af Kosakkerne, oprettede Rytterstationer paa Grændsen mod Tatarerne, gjør opmærksom paa, at Navnet *Quartaner* hidrører herfra; fordi Fjerdedelen af Indtægterne af de til det kongelige Taffel henlagte Godser blev anvendt til Rytternes Sold. Han omtaler Magnus den Godes Seir over Venderne saaledes, at «in Daniam eruptionem facientes tanta clade afflixit, ut in proverbium abierit: *Du bist noch nicht Kropper-Heide vorbey*», og Lybekkernes Anfald under Grev Christopher af Oldenburg og den hele Forstyrrelse i Greveleiden med den tilsvarende Tilføielse:

¹⁾ Dette er dog en Misforstaaelse. *Rädelsführer* kommer vistnok af *Rädel* eller *Rädlein*, Diminutiv af *Rad*, men kun fordi Ordet i Almindelighed er blevet brugt om en Kreds af Personer, der slaae sig sammen eller sammenrotte sig. Det var ikke heller Hjul, som Bønderne fra Sodenburg havde villet afbilde i deres Fane, men i den stod et Skjold, hvori et Kors var indsat. Holberg er maaskee her bleven vildledet ved den kun to Aar i Forveien udkomne Udgave af Götz von Berlichingens Autobiographie (*Lebens-Beschreibung Herrn Gözens von Berlichingen, genannt mit der Eisernen Hand. zum Druck befördert von Verono Franck von Steigenwald. Nürnberg. 1731. S. 281.*).

«Hinc proverbium in comitis tempora incidere, cum calamitosa tempora ominamur.» Paa samme Maade har ligeledes allerede han, efter at have nævnt Novgorod som en af de mægtigste og rigeste Stæder i Rusland, disse Ord: «Hinc proverbium: *Quis aliquid tentare audebit contra Deum et Magnam Novogardiam*». Han giver, efter den gamle portugisiske Tradition, sin Beretning om Slaget ved Ourique saaledes, at Alphons den Første her seirede over fem Maurer-Konger, og forbigaaer da ikke heller, at de fem blaa Smaaskjolde i det portugisiske Vaaben hidrøre herfra.

Skjøndt Holbergs Synopsis vistnok ingenlunde er fri for positive Feil¹⁾, har den dog i sin Tid ved den Friskhed, hvorved dette Compendium dengang udmærkede sig, og som ogsaa med Bevidsthed var eftertragtet af Holberg — der havde en Gru for «pure Navne og Aarstal» og derfor altid havde «anseet de tydske Compendia som Desperates Værk» —, ved den Korthed, som Holberg ansaa for en Hovedsag ved et Compendium²⁾, ved den Klarhed, der hviler over Alt fra

¹⁾ Han omtaler Freden, der i Aaret 1720 gjorde Ende paa den elleveaarige Krig med Sverrig, saaledes: «Facta est pax Fredensburgensis nomini Danico gloriosa». Den besynderlige Feil, at nævne Freden i Fredensborg i Stedet for Freden i Frederiksborg, er, fra disse Ord i Holbergs Compendium fra Aaret 1733, senere ikke blot gaaet i Arv i hele det forrige Aarhundrede (Suhm, Historien af Danmark, Norge og Holsten, udi tvende Udtog til den studerende Ungdoms Bedste. Kjøbenhavn. 1776. S. 159. Lagerbring, Nya Stats-Historien i Sammandrag, til svenska Ungdomens Tjenst. Første Delen, som handler om Dannemark. Stockholm. 1777. S. 162. F. Sneedorffs samlede Skrifter. Kjøbenhavn. 1796—1797. II, 298. IV, 2, 309.), men gjenfindes ogsaa i dette Aarhundrede endnu i de nyere Udgaver af Suhms Lærebog, indtil Feilen endelig bliver rettet i den Udgave, der udkom i Aaret 1832 (Suhms Udtog af Danmarks, Norges og Holstens Historie til Brug for den studerende Ungdom. Efter afdøde Professor Kierulfs Omarbeidelse, anden Gang udgivet med Rettelser og Tillæg af E. C. Werlauff. Kjøbenhavn 1832. S. 154.)

²⁾ Kortheden er saa stor, at medens nogle Landes Historie reent forbigaaes, har Compendiet endog om den danske Historie kun Lidet over en Succes Sider. Hvorledes det derfor ogsaa allerede i

Holbergs Haand, og vel ogsaa ved det Lune, som af og til fremtraadte¹⁾, haade i Hjemmet og i Udlandet fundet usædvanlig Udbredelse. I det nye Skrift, der har fremkaldt disse Bemærkninger, er der meddeelt en Fortegnelse, som med en vistnok udtømmende bibliographisk Fuldstændighed sammenstiller foruden ti Udgaver i det latinske Originalsprog, udkomne i eller uden for Danmark, haade et Par latinske Bearbejdelser og forskjellige Oversættelser eller Bearbejdelser paa Dansk, Hollandsk, Tydsk, Engelsk og Russisk, i de tre sidste Sprog flere end een. Men hvor store Fortrin man endog i det forrige Aarhundrede kan have fundet i Holbergs Compendium, og selv om Den, der medbringer særlig historisk Sands, endnu ikke uden Interesse vil kunne læse — eller gjenlæse — et og andet Stykke i den lille Bog, kan det dog vistnok ikke være anderledes, end at det for Flere ei vil være saa let forstaaeligt, at et saadant Skrift har som Lærebog kunnet holde sig saa længe, som Tilfældet var. Der var vel Intet til Hinder herfor i dens «erotematiske Methode»; ogsaa det Compendium, der senere her skulde komme i Brug i Skolerne i Stedet for Holbergs, havde oprindelig endnu heelt igjennem en sammenhængende Række af Spørgsmaal, — kun at disse nu stode under Fortællingen, ikke, saaledes som hos Holberg, som Overskrifter over Svar —, og endnu i vore Dage er i England eller Skotland Intet al-

Aaret 1751 ved kongeligt Rescript blev overdraget det danske Selskab at tilveiebringe et Compendium over den danske Historie, «hvoraf i det danske Sprog ikke vides Noget til Dato udgivet», og Selskabet atter i Aaret 1757 blev mindet om et saadant Compendium, der aldrig udkom, har Werlauff havt Leilighed til at bemærke (Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog i det første Aarhundrede. Kjøbenhavn 1847. S. 42, 76.)

¹⁾ Eet Exempel: Naar Holberg har omtalt Uvidenheden i Middelalderen, navnlig i Norden, og hvorledes denne Uvidenhed igjen forhindrede, at Kjætterier dengang opstod i Danmark, udtrykker han sig saaledes: «Theologia uno ferè solo articulo absolvatur, scilicet quod semel clero esset datum, nunquam revocari posse, item decimas rite esse solvendas. Qui secus credebant aut faciebant, ii soli hæretici existimabantur.»

mindeligere, end at de historiske Lærebøger blive udgivne saaledes, at der ved hver Afdeling fremsættes tilsvarende Spørgsmaal eller de saakaldte «Exercises»¹⁾. Men Holbergs Compendium havde dog lige fra Begyndelsen medbragt en Dødsspire, det havde beholdt den Inddeling efter de fire Monarchier, som ogsaa, da det begynder at gaae ned ad Bakke, netop bliver lagt Bogen til Last — saaledes i Aarene 1777 og 1782 af Kritikere i Tydskland. Eet var imidlertid Kritiken af den gammeldags Inddeling, et Andet at skabe den nye, og for at forklare, hvorfor Holbergs Compendium holdt sig saa længe, havde der været Opfordring til at gjøre opmærksom paa, hvor vanskeligt det faldt at træffe en ny og bedre Inddeling, og hvor længe det varede, inden en saadan endelig trænger igjennem. Den almindelige Histories Inddeling i «Histoire ancienne, moyenne et moderne» findes vel allerede i Aaret 1753, eller Aaret førend Holberg døde, anvendt af Jacob Vernet i Genf i hans Abregé de l'Histoire universelle, og paa samme Maade gav ogsaa Schlözers Vorstellung der Universalhistorie, i dens anden Udgave i Aaret 1775, en Udsigt over Historien, deelt som «Alte Welt», «Mittelalter» og «Neue Welt», — skjøndt Inddelingen her for saa vidt dog blev mindre bestemt, som Schlözer tillige forud havde opstillet to Tidsaldere, som han benævnte «Urwelt» og «Vorwelt»²⁾. Men ligesom Begrænsningen i den nye store

¹⁾ Som et Exempel kan henvises til Robert Simpsons History of Scotland with Questions for Examinations. For the Use of Schools and Private Students. Thirty-first Edition. Edinburgh. 1856.

²⁾ I Tydskland var en Inddeling i «die alte, mittlere und neue Historie» vel allerede tidligere ogsaa bleven opstillet af Gatterer (Handbuch der Universalhistorie. Göttingen. 1764—1765. I, 27.), men med hvor stor Utrættelighed endog denne begavede og samvittighedsfulde Forfatter lige indtil sin Død vedblev at hengive sig til nye, altid ufuldendte Forsøg paa at fremstille Universalhistorien — eller «Verdenshistorien», som han senere kaldte den —, har han dog aldrig selv vidst at gennemføre den af ham i Aaret 1765 nævnte Inddelingsmaade. Hans sidste og heldigste Forsøg (Versuch einer allgemeinen Weltgeschichte. Göttingen. 1792.) har disse Hovedtidsaldere: «Von Adam, dem ersten Men-

Tredeling endnu ogsaa kun var meget mangelfuld — idet Vernet lader Middelalderen begynde med Christi Fødsel og ende ved Aaret 1400, og Schlözer sætter den fra Chlodovig og Muhamed indtil Columbus —, saaledes er det langt fra, at den nye Tredeling strax blev almindelig. Det historiske Compendium, som i Tydskland, efter Opgivelsen af Inddelingen efter de fire Monarchier, især længe kom i Brug ved Ungdommens Underviisning, var Schröcks Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte, hvoraf den første Udgave udkom i Aaret 1774; denne Lærebog kjender kun to Hoveddele af den almindelige Verdenshistorie, en før og en efter Christi Fødsel, og det var ogsaa denne Hovedinddeling, som blev fastsat i den Lærebog, der skulde afløse Holbergs i de danske Skoler. Skole-Commissionen, der var bleven nedsat i Aaret 1773, havde først henvendt sig til J. H. Schlegel, med Anmodning om at skrive en saadan historisk Lærebog; da han undskyldte sig, paatog Abraham Kall sig efter Guldbergs Opfordring Opgaven paa det Vilkaar, at han ikke vilde forbinde sig til at levere noget heelt Originalt, men at han maatte lægge en af de nyeste og bedste Lærebøger, som Fremmede havde, til Grund for sin Fremstilling; dette blev tilstaaet, han foreslog da Schröcks som den meest passende til Grundlag, og Commissionen antog Forslaget. I »Den almindelige Verdens Historie, kortelig forfattet til Brug for Skolerne i Danmark og Norge«, som Kall første Gang udgav i Aaret 1776, er der i flere Henseender vel ogsaa taget Hensyn til Guldbergs ufuldendte Verdenshistorie, men denne havde ikke givet ham Anledning til at afvige fra Hovedinddelingen hos Schröck, ogsaa i den nye danske Lærebog begynder, ligesom i Schröcks, den nye Historie saaledes med Christi Fødsel, at allerede Augustus og de efterfølgende første romerske Keisere henføres til den nyere Historie. I den

schen, bis zu Nimrod, dem ersten König, •Von Nimrod, dem ersten König, bis zu Alexander M., dem ersten weltherschenden Europäer, •Von Alexander M., dem ersten weltherschenden Europäer in der alten Welt, bis zu Colombo, dem ersten Entdecker der neuen Welt.

Udgave af Lærebogen, som udkom i Aaret 1793, finder man Tredelingen optagen af Kall, men kun saaledes, at efter denne Deling — «Historien før Christi Fødsel», «Middelalderen», «Nyere Historie» — Middelalderen er kommen til at strække sig «fra Christi Fødsel, indtil at Carl den Store bliver romersk Keiser», og Augustus og de følgende romerske Keisere altsaa nu høre til Middelalderen; det var først de nyere Udgaver af Kalls Verdenshistorie, der, besørgede af Werlauff, endelig fastsatte Skjellet mellem Middelalderen og den nyere Historie ved Reformationstiden, og en ny Grændse mellem Middelalderen og den gamle Historie, nemlig først ved Romerrigets Deling ved Theodosius's Død, og senere ved det vestromerske Riges Undergang, efter at i Tydskland især Remer allerede længe havde søgt at gjøre gjældende, at det maatte betragtes som en forkastelig Fremgangsmaade, naar man inddeelte efter Begivenheder, der vistnok havde frembragt vigtige Forandringer, men kun efterhaanden og meget senere, end da de tildroge sig; fra dette Udgangspunkt havde han ikke mindre bekæmpet Inddelingen efter Christi Fødsel, end deres Inddeling, der begyndte den nyere Historie med Columbus's Opdagelse i Stedet for med den hurtig virkende Reformation. Under Forhold som de ommeldte, og da derhos Hovedperiodernes Underafdelinger i de nyere Lærebøger vare altfor mange og oftere uheldig valgte, forstaaes det lettere, at Holbergs Synopsis Historiæ Universalis endnu i Aaret 1777 udkom i tydsk, i Aaret 1779 i hollandsk, i Aaret 1787 i engelsk og baade i Aaret 1799 og i Aaret 1808 i russisk Oversættelse. Endnu i Aaret 1824 har en gammel jydsk Præst kunnet fortælle om, hvorledes han i sin Skoletid havde lært Historie efter Holbergs Synopsis¹⁾. Naar det derimod i det anmeldte Skrift endog hedder, at «man skal endnu paa Landet finde Exemplarer af Holbergs Bog bevarede, som ere gjennemskudte med

¹⁾ M. S. Blangsted, Sognepræst til Vester-Nykirke og Faaborg, i en Skrivelse af 27 Febr. 1824 om hans Skoleunderviisning, meddeelt til og af P. N. Thorup Blandede Efterretninger angaaende Ribe Cathedralsskole. Sjette Fortsættelse. Ribe. 1830. S. 26—32.

hvide Blade, paa hvilke talrige historiske Noter ere skrevne til», skal det ikke modsiges, at noget saadant tidligere kan have været Tilfældet, eller at en Bemærkning som den gjen-givne i sin Tid kan have været paa sin Plads, men det tør meget betvivles, at «Landet» nu, det er i Aaret 1872 eller 1873, opbevarer eller fremviser saadanne Minder; Forfatteren anfører heller ikke i dette Tilfælde Nogetsomhelst til Støtte for sine Ord, skjønt det vilde været interessant at have erfaret, hvorpaa han nu har grundet denne Mening.

Efter de meget faa Ord, som ogsaa endnu N. M. Petersens Literaturhistorie kun har havt tilovers for Holbergs her omtalte og i Henseende til nogle karakteristiske Eien-dommeligheder her omhandlede Skrift, maa man vistnok give den nyere Forfatter, som igjen har villet tage det for, Ret deri, at det nu kunde været «paa Tide», til Charakteristik af dette historiske Compendium og med Hensyn til dets Betydning for den historiske Underviisning i det forrige Aarhundrede, «at fremkomme med de Oplysninger, der have kunnet bringes tilveie». Tidligere har ogsaa en ældre Holbergianer været opmærksom paa, at der her endnu kunde været ei saa Lidet at indhente. Fra forskjellige Sider bragtes Werlauff hertil, ikke blot ved den Deeltagelse, hvormed han overhoved omfattede og fordybde sig i Alt, hvad der kunde forherlige Holberg, men tillige ved den Interesse, hvormed han gjerne lagde Mærke til ethvert Træk i det Professorats Historie, som han selv i saa langt et Tidsrum har beklædt; det var ogsaa i en lang Aarrække faldet i hans Lod at skulle besørge de nyere Ud-gaver baade af Kalls Verdenshistorie for Skolerne og af Suhms Lærebog i Danmarks og Norges Historie, og i sine Omarbejdelser af disse havde han da ogsaa faaet en Opfor-dring eller Anledning til at see tilbage paa, hvorledes det, inden Holbergs historiske Compendium saa længe kom til at spille sin Rolle i Skolerne, havde seet ud med Historie-underviisningen i den lærde Skole i Danmark. Denne Wer-lauffs Interesse for Æmnet kan vel ikke have været Forfatteren ubekjendt og havde da ogsaa fortjent at nævnes med et Par Ord. Med Hensyn til Holbergs Virksomhed som

historisk Docent nærede Werlauff dog en Tvivl, der vel neppe nu kunde gjenfindes i nogen efterladt skriftlig Optegnelse, men hvorom der i Tillid til Hukommelsen her formeentlig bør mindes efter hans mundtlige Yttringer: han yttrede, maaskee ved en Tradition gjennem Abraham Kall, Tvivl om, hvorvidt man altid fra Anmeldelsen af Holbergs Forelæsninger kunde drage nogen sikker Slutning, med andre Ord, om hvorvidt Holberg virkelig med Sikkerhed kan antages at have holdt de historiske Forelæsninger, han i Lectionscatalogerne anmelder. Forelæsningernes stereotype Anmeldelse i den betænkelige Forbindelse med bebudede Disputatser synes i alt Fald ikke skikket til at nedslaae Tvivl: «Ludovicus Holberg, Hist. et Geogr. Prof. P., Historiam universalem docebit, alterna quaque hebdomade Geographiam. Mense vero Junio disputabit»; ikke heller den Ringeagt, som Holberg senere saa bestemt har vedkjendt sig med Hensyn til sin Tids offentlige Forelæsninger i Almindelighed¹⁾. Den anmeldte Forfatter, der ikke har fundet Anledning til at berøre Holbergs eieendommelige Ringeagt for Forelæsningerne, ytrer dog ingen Tvivl angaaende hans «praktiske» Virksomhed i denne Retning, det bemærkes blot, at «Holberg holdt kun Forelæsninger over Verdenshistorie i Aarene 1732—1737», — nemlig indtil han slap ind i Quæsturen. Men Angivelsen beroer dog kun derpaa, at Forfatteren har antaget det for givet, at naar en Forelæsning kun har været anmeldt, er den ogsaa bleven holdt. Naar saaledes Arne Magnussen anmeldte, at hans Forelæsninger vilde give historiske og antiquariske Oplys-

¹⁾ Jeg haver mærket, at de daglige Lectiones publicæ er til liden eller ingen Nytte, efterdi nogle faa Personer frequentere de samme heller af Curiositet og for at gjøre sig kjendt af Lærerne, end for at undervises. De faae derforuden paa disse Steder just ikke at høre, hvad de forlange at vide, men hvad Lectores behage at recitere. Ikke at tale om, at utallige Bøger nu omstunder i alle Materier ere skrevne, saa at Ungdommen derudover med større Nytte læser deslige Bøger, som med Fliid ere udarbeidede, end hører, hvad som i Hast sammenskrives og reciteres. Ludvig Holbergs Moralske Tanker. Kjøbenhavn 1744. S. 485.

ninger om Saxo Grammaticus og meddele en Sammenligning af denne og Svend Aagesen, antager Forfatteren uden Betænkning, at Arne Magnussen virkelig den Gang «gjennemgik» Saxo og «anstillede» Sammenligningen, hvorimod Werlauff ved Meddelelsen af sine Anmærkninger om Arne Magnussens videnskabelige og akademiske Virksomhed, som han har ladet trykke i «Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed», ei har undladt at tilføie denne Erindring: «Vel anmeldte han i Lections-catalogerne for 1714 og 1717 Forelæsninger over Saxo Grammaticus og Svend Aagesen, men det er dog uvist, om disse ere komne istand, og overhovedet, om han nogensinde har holdt Forelæsninger. Vist er det derimod, at han aldrig har disputeret»¹⁾. Werlauff er iøvrigt her kommen til at begaae en Feil, for saa vidt som hine Forelæsninger, der ved deres monographiske Charakter vistnok dengang vilde været et Særsyn, kun omtales som anmeldte for Aarene 1714 og 1717, en Feil, som han nu vilde undgaaet ved, i Stedet for at holde sig til det engang Optegnede, at eftersee Universitetets ældre Lections-cataloger i de nu allerede længe betydelig forøgede Samlinger af disse paa Universitetsbibliotheket og paa det store kongelige Bibliothek; thi ligesom det paa hiin Tid overhoved var Skik — hvorfra der ikke heller med Hensyn til historiske Forelæsninger blev gjort nogen Undtagelse —, at de samme Forelæsninger uden Afveksling anmeldtes gennem hele Aarrækker, saaledes findes ogsaa Arne Magnussens ovennævnte Forelæsninger over Saxo og Svend Aagesen i Catalogerne atter og atter anmeldte for de akademiske Aar 1713—14, 1716—17, 1717—18, 1718—19, 1719—20 og 1720—21, og der er ikke mindste Grund til at antage, at det har været anderledes for Aarene 1714—15 og 1715—16, for hvilke Catalogerne fattes²⁾, men de samme Forelæsninger have saa-

¹⁾ Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen ved Jon Olafsen fra Grunnavig. Med Indledning, Anmærkninger og Tillæg af E. C. Werlauff. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. Tredie Bind (Kjøbenhavn. 1836.), S. 65.

²⁾ De fattes for disse Aar baade paa Universitetsbibliotheket og paa det store kongelige Bibliothek, hvorimod alle de andre

ledes ogsaa i dette Tilfælde været uafbrudt anmeldte fra Arne Magnussens Tilbagekomst fra Island i Aaret 1713, og lige indtil han kaldtes til sit nye Professorat. Den samme Feil som hos Werlauff findes imidlertid ogsaa i det her anmeldte Skrift, ogsaa i det henføres (S. 19) de over Saxo og Svend Aagesen anmeldte Forelæsninger kun til «et Par Aar, 1714 og 1717», og at denne Feil heller ikke her er bleven undgaet, er for saa vidt her mere paafaldende, som Skriftet dog paa flere Steder vidner om, at de stadig enten i det udtrykkelig paaberaabte eller dog væsenligst til Grund for det liggende, ældre Lectionscataloger, saaledes som Æmnet jo ogsaa naturligen krævede, paa et forberedende Standpunkt netop med Flid maae have været gjorte til Gjenstand for særlig Opmærksomhed.

ovenfor paaberaabte Lectionscataloger nu forefindes saavel i det store kongelige Bibliotheks Samling, som i Universitetsbibliothekets, alene med Undtagelse af Cataloget for Aaret 1720—21, der kun haves i den sidstnævnte Samling.

F. Schiørn.
